

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В АВСТРАЛІЮ

Вивчення історії української еміграції протягом останніх двох десятиліть переживає справжній бум. З даної тематики виходять монографії, друкуються статті, видаються збірники, проводяться наукові конференції[1]. Значним кроком у дослідженні української діаспори стала робота по підготовці до публікації багатотомної праці “Енциклопедія української діаспори”[2].

Проте, незважаючи на інтенсивні розвідки цієї проблеми, у її вивченні залишається ще чимало “білих плям”. Однією з таких, на наш погляд, недостатньо розробленою проблемою є питання, пов’язані з першими українськими переселенцями в Австралії. До цього часу не проаналізовано соціальний і персональний склад українських емігрантів першої хвилі на п’ятому континенті, не досліджені їх заняття і суспільне життя, а також не встановлена чисельність вихідців з України, які проживали в Австралії наприкінці XIX – на початку XX ст.

На підтвердження подібної думки наведемо цитати із найавторитетніших робіт, присвячених українським емігрантам в Австралії. Однією з перших праць із цієї тематики, що побачила світ після проголошення незалежності України, стала колективна монографія, підготовлена співробітниками Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН України за редакцією А. Шлепакова. У ній зазначається, що до 1947 – 1948 рр. “кількість українців, що проживали в Австралії обчислювалась одиницями”[3, с. 70]. А автори довідника “Зарубіжні українці” пишуть, що на початку XX століття в Австралії “проживала дуже незначна кількість сімей трудових емігрантів”[4, с. 223].

У першому томі “Енциклопедії Українознавства”, що вийшла в Україні у 1993 р. вказується, що “до 1948 р. в Австралії жили нечисленні українські переселенці; українське життя не було організоване”[5, с. 15]. У монографії В. П. Трощинського і А. А. Шевченка, опублікованій у 1999 р., відомості про українських емігрантів на початку XX ст. умістилися у одному абзаці. Автори пишуть про створення у Брізбені – Українського робітничого гуртка, який очолив В. Харченко. Із співвітчизників він організував театральну групу, яка поставила першу українську виставу в Австралії – “Назар Стодоля”[6, с. 122].

У четвертому томі фундаментальної праці з історії зарубіжних українців – “Енциклопедія української діаспори” міститься стаття про наших співвітчизників на п’ятому континенті[2, с. 18–19]. У ній наводяться поодинокі факти перебування українців у Австралії у XIX – на початку XX ст. Саме на них посиляються вітчизняні дослідники в роботах з історії української еміграції на п’ятому континенті. Проте автори статті в “Енциклопедії” не визначають її чисельність та соціальний склад.

Брак інформації при витоки української еміграції на п’ятому континенті характерний і для робіт, що видаються в Австралії. У 2001 р. там вийшов енциклопедичний довідник “Українці в Австралії”. Характеризуючи витоки українського переселенського руху, один із його авторів, – А. Жуківський пише: “Поселення українців в Австралії можна вважати “наймолодшим” тому, що своє існування починає ця “українська колонія” від розселення “переміщених осіб” після закінчення 2-ої світової війни, точніше від 1948 року”[7, с. 9]. У статті К. Кенез “Перші відвідувачі з України”, опублікованій у вступі до цього довідника, розповідається про прибуття до Австралії перших українських емігрантів у XIX ст. Досить фрагментарно автор пише про діяльність переселенців із України на початку XX ст. Як впливає із статті, до її написання був залучений матеріал із робіт австралійських істориків Р. Еванса та О. Говор[7, с. 32–36].

Наведені приклади свідчать про те, що проблеми складу, функціонування й чисельності першої хвилі українських емігрантів у Австралії ще не дістали належного висвітлення, а тому й стали предметом нашого аналізу. Автор статті ставить за мету – з’ясувати різноманітні аспекти пов’язані з формуванням та діяльністю вихідців з України на п’ятому континенті наприкінці XIX – на початку XX ст. При цьому під “вихідцями з України” ми розуміємо не

тільки етнічних українців, а й представників інших національностей, які в цей час проживали на українських землях, що входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій.

Перші українські переселенці з'явилися в Австралії ще на початку XIX ст. Серед них в літературі згадується ім'я вихідця з Полтавської губернії Федора Зубенка. Він служив матросом на російському кораблі "Открытие", що прибув до Сіднея у 1820 р., і внаслідок хвороби залишився на континенті [7, с. 32]. У джерелах зустрічаються відомості про українця Джона Лютського (можливо Луцького), який у 1832 р. на о. Тасманія обіймав посаду "державного ботаніка", а також про двох емігрантів із Львова – Казимира Кабанта й Володимира Коссака, які прибули до Австралії у 1852 р. [9]. У 1850 р. до Австралії прибув відставник австрійської армії Михайло Гриб, який займався сільським господарством [2, с. 18]. Проте до початку XX ст. кількість емігрантів із України на п'ятому континенту була незначною.

Її розвій був пов'язаний із початком процесів трудової еміграції, що посилювались у світі на зламі XIX – XX ст. Економічна еміграція тоді представляла собою відбиття й неминучий результат відносного й абсолютного зубожіння більшості населення. Зазнаючи злиднів і нестатків, українці змушені були шукати кращої долі на чужині. Основна маса українських трудових емігрантів виїжджала до Канади й США, проте частина наших співвітчизників добиралася до Австралії.

Характерною рисою першої хвилі вітчизняної еміграції на п'ятий континент було те, що вона походила не безпосередньо з України, а брала витoki переважно з території Росії. На відміну від західних українців, яким у пошуках землі й роботи доводилося емігрувати за океан, безземельні українці з Наддніпрянщини мігрували на схід Російської імперії. На Далекому Сході, особливо в басейні Амуру і у Приморському краї, налічувалось чимало вільних земель, що потребували вмілих хліборобів. Тому уряд реалізовував державні програми переселення землеробів з лівобережних губерній України у східні райони країни. За період з 1896 по 1901 рр. сюди переселилося близько 1,6 млн. українців. Незважаючи на те, що дехто з них згодом повернувся на батьківщину, у 1914 р. на Далекому Сході проживало близько 2 млн. українців [10, с. 233].

Практично вся українська еміграція в Австралії складалася з робітників і селян, які приїхали сюди з Далекого Сходу, Південного Сибіру і Китайсько-Східної залізниці. Переселенню вихідців із України на п'ятий континент сприяло декілька факторів. По-перше, демографічна ситуація в країні потребувала значної кількості робочої сили. Адже на початку XX ст. в Австралійському Союзі, що мав площу у 7,7 млн. км., проживало лише 4,5 млн. мешканців. Величезні регіони країни потребували залюднення й освоєння, а тому постала потреба в трудових ресурсах. По-друге, так як уряд країни тоді дотримувався політики "білої Австралії", забороняючи в'їзд сюди вихідцям із Азії й Африки, він відкривав широкий доступ на континент емігрантам-європейцям. По-третє, запроваджуючи для них спрощений порядок в'їзду до країни, парламент Австралії тільки у 1911–1912 рр. асигнував на пропаганду еміграції 30 тис. ф. ст. [11, с. 66]. У багатьох містах Далекого Сходу діяли спеціальні імміграційні бюро та фірми, що займалися вербовкою і відправкою бажаючих переселитися на п'ятий континент. Квиток на пароплав, що вирушав із Владивостоку або з одного з портових міст у Маньчжурії, коштував близько 12 ф. ст., з харчуванням та ліжком у каюті третього класу [8].

Серйозною проблемою, що постає перед дослідниками української еміграції в Австралію наприкінці XIX – початку XX ст., є встановлення її загальної кількості. Це пов'язано з тим, що австралійська імміграційна служба на той час часто реєструвала усіх хто прибував із Російської імперії як росіян, не розрізняючи їх за національною ознакою. У матеріалах переписів Австралії, а також статистичних документах, в окремих випадках, вказувалися райони Росії, вихідцями з яких були переселенці. В архівах країни зберігаються дані про їх належність до тієї чи іншої релігійної конфесії. Ці документи використовують австралійські дослідники у працях з історії імміграції до п'ятого континенту. Причому чимало з них займаються проблемами вивчення імміграції з Росії та встановленням чисельності її етнічних груп. Тому у даній статті ми будемо використовувати як вітчизняні джерела, так і роботи австралійських істориків, документи переписів Австралії й матеріали австралійського архіву, що є у нашому розпорядженні. Значний фактичний матеріал із обраної теми автор вилучив із часописів, що

видавали російські політемігранти на п'ятому континенті у 1913–1917 рр. – “Известия Союза русских эмигрантов” та “Рабочая жизнь”.

Відомий австралійський дослідник імміграції з Росії Чарльз Прайс на основі документальних даних встановив, що у другій половині ХХ ст. загальна чисельність вихідців із Росії в Австралії дорівнювала: у 1871 р. – 720 осіб, у 1881 р. – 1308 осіб, а у 1891 р. 2970 осіб [13, с. 55]. Із матеріалів офіційних переписів населення Австралійського Союзу, що проводилися на початку ХХ ст. видно, що кількість іммігрантів із Російської імперії постійно зростала. У 1901 р. їх число на континенті становило – 3372 особи, а у 1911 р. вже налічувалося 4456 осіб [4, с. 116]. Протягом наступних років потік емігрантів із Росії продовжував постійно зростати. У 1912 р. до Австралії прибуло 1 154 іммігранта із Російської імперії, у 1913 р. – 1334 особи, у 1914 р. – 1446 переселенця, у 1915 р. – 716, у 1916 р. – 497 осіб [15, с. 1124.]. Зменшення числа переселенців 1915–1916 рр. пояснюється тим, що в роки Першої світової війни російський уряд посилив контроль за від'їжджаючими з країни, які таким чином прагнули уникнути мобілізації до війська. Отже, за період із 1912 р. – по 1916 р. до Австралії прибуло ще 5147 іммігрантів із Росії. Якщо додати це число до кількості вихідців із Росії в Австралії на 1911 р., то до 1917 р. їх мало бути на п'ятому континенті 10 603 особи. Варто мати на увазі й те, що у ці роки дехто з них залишав п'ятий континент. Так, у 1916 р. число реемігрантів становило 466 осіб, а у 1917 р. – 618 чоловік [16, с. 30]. Якщо врахувати, що відтік іммігрантів продовжувався у 1912–1915 рр., але у помітно менших обсягах, можна говорити про те, що за офіційними даними на 1917 р. в Австралії налічувалося близько 9 тис. переселенців із Російської імперії.

До них можна додати частину іммігрантів, які добиралися на п'ятий континент нелегально. Усі австралійські автори сходяться на тому, що належного обліку тих, хто прибував у країну на той час не було. Адже працівники митниці, як правило, не знали російської мови та погано уявляли як виглядають паспорти переселенців. Так, австралійський історик Е. Фрид у своїй дисертації наводить приклади того, як обходили діюче імміграційне законодавство переселенці з території Російської імперії. Дехто з них, після того як проходив митницю, відправляв поштою свої документи знайомим до Росії. Так як основні з них – паспорт і довідка про стан здоров'я не мали фотографій, то за ними могли в'їхати до Австралії інші люди. Причому подібна процедура могла повторюватися неодноразово [17, с. 17–18].

Розповідали також про те, що чоловік, якого називали прізвиськом “Консул”, за те, що він носив окуляри і мав інтелігентний вигляд, прибув до Австралії без паспорта й медичної довідки. Він був дезертиром російської армії й, нелегально перетнувши кордон Китаю, вирушив на пароплаві до Австралії. Не маючи ніяких документів, він впевнено показав представнику імміграційної служби театральну програмку й той дозволив йому вийти на берег.

Нерідко іммігранти прибували на континент неофіційно на торговельних кораблях як нелегальні пасажери, або в якості матросів. Подібним чином добиралися до Австралії переважно представники російських опозиційних партій які, засуджені царатом на позбавлення волі, тікали із сибірської каторги та в'язниць за кордон. Після російської революції 1905–1907 рр. на п'ятий континент прибуло близько 500 політемігрантів [18, с. 122].

Отже, якщо додати число неофіційних іммігрантів з Росії до Австралії до офіційно зареєстрованих то, наш погляд, можна говорити про те, що їх загальна кількість на початок 20-х рр. ХХ ст. могла складати близько 10 тис. осіб.

Проте найскладнішим є встановлення етнічної належності вихідців із Росії, яких нерідко записували не за національністю прибулих, а за країною виїзду. І хоча імміграційні чиновники вели окремий облік представників таких національних груп із Росії як поляки, фіни, євреї, нерідко деякі з них (особливо асимільовані євреї) реєструвалися як росіяни. Подібний підхід застосовувався до українців і білорусів. Тому для етнічної ідентифікації переселенців із Росії варто врахувати їх віросповідання. У матеріалах офіційних переписів Австралії є дані про їх належність до релігійних конфесій. Так, за підрахунками австралійської дослідниці О. Говор, із 4456 іммігрантів, що прибули з Росії до 1911 р., найбільше було іудеїв – 1802 особи, лютеранів – 800. Віруючих англіканської церкви – 367, пресвітеріан – 149, інших протестантів – 270, католиків – 345, греко-католиків – 273, інших християн – 273, представників інших не-

християнських релігій – 8 і атеїстів – 386 осіб.[19, с. 148]. Спираючись на ці матеріали можна стверджувати, що майже половину переселенців із Росії складали євреї. Значна частка лютеран, католиків, протестантів, віруючих англіканської церкви й пресвітеріан вказує на те, що досить значними за чисельністю етнічними групами іммігрантів із Росії були поляки, естонці, фіни, латиші і навіть німці.

Ч. Прайс у статті “Росіяни в Австралії: демографічний огляд”, спираючись на матеріали іммігрантських служб, пише, що у 1901 р. із загальної кількості вихідців із Російської імперії в Австралії, що налічувала 3372 особи, 401 складали переселенці з України. Причому євреїв налічувалося 338 осіб, а представників інших національностей лише 73. Тобто євреї становили близько 85% вихідців із України. Проте у наступні роки кількість неєврейської еміграції з українських земель постійно зростала. У 1921 р. із загальної кількості переселенців із України, яких Ч. Прайс нараховує 1550 осіб, вони становили вже 690 чоловік, у той час єврейських переселенців налічувалося 860 осіб. Таким чином, чисельність неєврейської, а отже переважно етнічної української еміграції досягала на початку 20-х років XX ст. 46%[13, с. 55].

Значний інтерес представляють, наведені Ч. Прайсом, відомості про походження українських емігрантів, які прийняли австралійське громадянство наприкінці XIX – на початку XX ст. На 1885 р. їх було всього 12 осіб, які своєю батьківщиною назвали такі регіони України: по дві особи вказали своїм місцем народження Київ, Одесу й Крим, по одній особі – Катеринослав, Львів, Поділля та Волинь, а ще дві особи не вказали місця народження[13, с. 57]. За період з 1886 –1905 рр. натуралізувався вже 21 український переселенець. Серед них було 11 одеситів, три особи з Поділля, по два – з Таврії та Львова й по одній особі – з Криму і Полтави, а ще один – не вказав свого місця народження. Протягом наступних десяти років, з 1906 р. по 1916 р. кількість українців, які прийняли австралійське громадянство зросло у 10 разів і становили 212 осіб. Найбільш чисельними були групи емігрантів, що прибули з Одеси – 49 осіб, Києва – 47, Полтави – 22 й Харкова – 16 осіб.[13, с. 55].

Суттєво відрізняються від наведених даних відомості українського політемігранта Г. Піддубного, який на початку XX ст. перебував на п'ятому континенті. У своїх спогадах він писав, що на той час українці складали приблизно третину від загальної кількості переселенців із Російської імперії[12, с. 107]. Отже, за оцінкою Г. Піддубного, число українських емігрантів мало дорівнювати 3 – 3,5 тис. осіб.

Переважає більшість із них потрапляли на п'ятому континенті у дуже складне становище. Їх соціальний статус й суспільне положення, у поєднанні з незнанням англійської мови, – не дозволяли українцям розраховувати на отримання кваліфікованої, добре оплачуваної роботи. Тому вони згоджувалися на будь-яку роботу, що потребувала важкої фізичної праці. Українці працювали чорноробами у вугільних та залізничних копальнях, на будівництві залізниць, на рубці цукрової тростини та були зайняті на сільськогосподарських роботах. Згодом, вони освоювалися в новій країні, вивчали мову, набували фахової підготовки й знаходили собі більш престижну роботу. З часом серед українців з'являлися перші фермери, кваліфіковані промислові робітники, чимало з них осідало в містах, а окремим навіть вдавалося вступити до вищих навчальних закладів.

Територіально українці розселялися по кільком штатах Австралійського Союзу. Найчисельніша колонія наших співвітчизників перебувала у штаті Квінсленд і його столиці місті Брізбені. За підрахунками О. Говор у Квінсленді у 1911 р. проживало 66,6% усіх переселенців із Росії [19, с. 150]. Чимало українців мешкало у штатах – Південний Уельс та Південна Австралія. Значно менше налічувалося їх в північних штатах країни. Численні колонії наших земляків розміщувалися у Сіднеї, Мельбурні, Таунсвіллі, Брокен-Хіллі та інших містах. Трудове і суспільне життя українців були тісно пов'язане з діяльністю усієї російської колонії в Австралії. Проте, як зазначав Г. Піддубний, між собою українці спілкувалися переважно рідною мовою[12, с. 108].

Цікаві дані про українських емігрантів, які прибували на п'ятий континент, містять документи австралійських архівів. Це відомості про дату народження переселенця, час прибуття до Австралії, його заняття та місце проживання. Наведемо лише деякі з них. Так, М. Остапенко народився у 1887 р., а прибув до Австралії у квітні 1914 р. у віці 27 років. На

час складання документу він проживав у Брізбені, де працював робітником. А. Бордюженко, 1870 р. народження, приїхав на п'ятий континент у 1913 р. і працював робітником у Таунсвіллі. М. Хебенко, що народився у 1872 р., емігрував 5 серпня 1913 р. і працював фермером у Ханмані. Тесляром у Мосмані працював Г. Глушко, який народився у 1878 р. і приїхав до Австралії у березні 1912 р. Є. Пилипенко, який народився у 1880 р., прибув на п'ятий континент у серпні 1913 р. й працював шахтарем. В. Слінько, 1970 р. народження, емігрував до країни у січні 1911 р. й працював монтером у Мосмані [20, с. 13–22].

Крім трудових переселенців із України до Австралії прибували й політичні емігранти, які брали активну участь у революційних подіях 1905–1907 рр. Репресовані царатом, вони перебували на каторзі або заслання у Сибірі та на Далекому Сході, й, як правило, емігрували на п'ятий континент після втеч із місць позбавлення волі. Одним із них був С. Богуславський, який вступив до лав РСДРП у 1903 р. у Нікополі. За революційну діяльність його було заарештовано і засуджено до заслання в Іркутську губернію. Саме звідти, у 1911 р. він втік до Австралії [21, с. 72–73]. Ще одним українським політемігрантом був П. Швець – активний учасник грудневого збройного повстання в Олександрівську у 1905 р. Пізніше він переїхав до Мелітополя, де його заарештували. Проте на шляху до Нерчинської в'язниці, він зумів втекти й у 1908 р. емігрував до Австралії [21, с. 722].

Під впливом політичних емігрантів, які представляли різні російські опозиційні партії, значно поживавішала робота першої організації вихідців із Росії в Австралії – Спілки російських емігрантів [22]. Створена ще у 1910 р., вона все більше набувала суспільно-політичного характеру. Наприкінці 1911 р. на чолі Спілки став Ф. Сергєєв (Артем), що вплинуло на активізацію його роботи. Політична діяльність Артема на початку ХХ ст. була пов'язана з Україною, де він працював в соціал-демократичних організаціях Катеринослава, Харкова і Донбасу. Заарештований і засуджений до заслання в Сибір, він у 1910 р. здійснив втечу і перебрався на п'ятий континент [23, с. 64].

Спільні завдання, пов'язані з необхідністю вирішення соціальних та правових проблем створювали умови для об'єднання українських і російських емігрантів в єдиній організації. Тому у статуті Спілки російських емігрантів, прийнятому наприкінці 1915 р., зазначалося, що ця організація об'єднує не тільки росіян, але й представників різних націй і народностей Росії. Українські емігранти також брали участь у роботі “Австралійського товариства допомоги політичним засланням та каторжанам в Росії”, створеного на п'ятому континенті політемігрантами. Серед членів цих організацій зустрічається багато українських прізвищ: К. Бабійчук, Л. Будко, А. Величко, К. Гальченко, Ф. Гончаренко, Є. Затонський, О. Зузенко, Д. Івашук, Є. Ковальчук, Г. Крамаренко, І. Майборода, Д. Максимчук, О. Матуличенко, І. Павленко, Я. Петрушенко, М. Пилипенко, І. Радченко, М. Семенюк, С. Ткаченко, Г. Шевченко та інші.

Крім загально емігрантських організацій, вихідців із Російської імперії, із збільшенням числа політемігрантів, у штаті Квінсленд почали створюватися партійні груп та нові товариства. У травні 1914 р. тут розпочала роботу “Група допомоги російській і українській партіям соціалістів-революціонерів”. Метою групи стало надання матеріальної допомоги двом національним партіям і поширення серед емігрантів літератури соціалістів-революціонерів” [24].

Із зростанням чисельності українських емігрантів, розвитком національної свідомості склалися умови для створення їх самостійної організації. На початку 1915 р. у Брізбені було засновано “Український робітничий гурток”. Інформуючи про цю подію, друкований орган Спілки російських емігрантів – часопис “Известия” повідомляв, що усі, хто цікавиться його роботою, можуть звернутися до Григорія Харченка [25].

Члени гуртка заснували бібліотеку, для якої, на зібрані кошти, придбали українську літературу, твори Т. Шевченка, а також передплатили політичну пресу із-за кордону. На ці потреби у 1915 р. було виділено 1 ф. ст. 12 ш. [26]. Популярністю серед читачів бібліотеки користувалися українські закордонні періодичні видання. Серед них часопис Української соціал-демократичної партії “Боротьба”, що видавався у Женеві. На замовлення емігрантів співробітники бібліотеки надсилали літературу у різні куточки Австралії.

Значне місце в діяльності “Українського гуртка” посідала культурно-просвітницька робота. У липні 1915 р. у Брізбені силами гуртківців вдалося поставити виставу “Назар Стодоля” за твором Т. Шевченка. Усі кошти, отримані від спектаклю, український гурток передав до фонду допомоги політичним каторжанам і засланням у Росії[27].

На початку 1916 р. часопис Спілки російських емігрантів “Рабочая жизнь” опублікувала касовий звіт “Українського робітничого гуртка” за 1915 р. З нього видно, що за звітний період прибуток організації становив 5 ф. ст. 5 ш. На той час це була досить значна сума. У цьому ж номері часопису повідомлялося, що з 1 січня 1916 р. секретарем гуртка став Г. Мелашич[26].

Варто зазначити, що Г. Мелашич тісно співробітничав з періодичним виданням Спілки російських емігрантів – часописом “Известия”, публікуючи на його сторінках матеріали з української тематики. У лютому 1915 р. на першій сторінці часопису з’явилася його стаття “Російський цар і український народ у Галичині”. У ній автор охарактеризував становище українського народу, який опинився у роки Першої світової війни у ворогуючих військових блоках. Говорячи про національний рух у Галичині, Г. Мелашич зазначав, що в результаті тривалої боротьби західні українці змогли добитися визнання австрійським урядом їх рідної мови та виборчого права. Соціалістична і Трудова партії Галичини, діючи легально, мали свої клуби і видавали власні часописи. Автор підкреслював, що п’ятимільйонне українське населення Галичини, Буковини і Закарпаття змогло створити розгалужену мережу національної освіти, починаючи з початкових шкіл й закінчуючи вищими навчальними закладами. Однак після вступу в Галичину російських військ і створення на її території окремої губернії, констатував Г. Мелашич, почалися гоніння на український рух. Русифікація краю призвела до того, що українська мова була заборонена не тільки в освіті й суспільному житті, а і в приватному листуванні. Усі українські періодичні видання були закриті, а бібліотеки й читальні зали – ліквідовані. Внаслідок розорення і занепаду західноукраїнських земель більше 300 тис. українців були змушені тікати до Відню і Будапешту. Завершував свою статтю Г. Мелашич сумним висновком, що царат не приніс українцям Галичини ні щастя, ні визволення[28].

Ще одна об’ємна стаття Г. Мелашича “Сучасний український рух” друкувалася в декількох номерах “Известий”, протягом лютого 1916 р. У ній автор проаналізував особливості розвитку українського національного руху в роки світової війни. Зауваживши, що з початком війни в політичних партіях усіх воюючих країн спостерігався розкол, він звернув увагу на схожість подібних процесів і в Україні. Далі Г. Мелашич детально зупинився на аналізі тактичних положень провідних українських партій в роки Першої світової війни[29].

Українським проблемам присвячувалася стаття, надрукована на сторінках “Известий” у липні 1915 р. Вона називалась “Український рух і війна” й була вміщена за підписом “П-ый”, за яким переховувався, вже згадуваний нами, емігрант Г. Піддубний. Стаття відкривалася стислим оглядом історії українського руху за період із 1861 р. і до 1914 р. Переходячи до його аналізу в умовах війни, він зазначав, що її початок влада використала як привід для переходу у наступ на права українців. Це проявилось у тому, що в Галичині царат забороняв соціалістичні організації українців та їх періодичні видання, а на східній Україні антимонархічні партії були знову загнані у підпілля. Разом із тим, автор відмічав активізацію роботи українських політичних організацій за кордоном. Він наводив дані про діяльність у США та Канаді відразу декількох українських соціалістичних організацій, що видавали чотири періодичні видання антивоєнної спрямованості. Аналіз становища в українському русі дозволив автору зробити висновок про те, що перспективи його розвитку будуть залежати як від часу завершення війни, так і від того хто в ній переможе. Завершувалася стаття, висловленням впевненості у тому, що народні маси України “виберуться з казенного царату на свіже повітря і при денному світлі залікують свої рани[30].

У 1917 р., після повалення самодержавства в Росії, на батьківщину почали повертатися політемігранти. Їх від’їзд призвів до згорання роботи українських організацій в Австралії. Після цього українські трудові емігранти все більше інтегрувалися в економічну й політичну систему країни, приймаючи австралійське громадянство. Однак найбільш політизована час-

тина наших співвітчизників перейшла до організацій російських емігрантів, що продовжили свою діяльність на п'ятому континенті. Так, О. Зузенко і М. Остапенко брали активну участь у акції протесту проти політики властей, проведених російськими емігрантами у березні 1919 р. у Брізбені. В австралійській історіографії ця політична акція дістала назву "повстання червоних прапорів" ("The Red Flag Riots") [31].

Таким чином, аналіз життя та діяльності вихідців із України на п'ятому континенті на початку ХХ ст. сприяє розширенню наших знань про одну з маловідомих сторінок вітчизняної історії. Подальше дослідження даної проблеми дозволить наблизитись до створення цілісної й об'єктивної історії формування української діаспори.

Джерела та література:

1. Українська діаспора. Числа 1–10. – Київ-Чикаго : Інститут соціології НАН України, Редакція енциклопедії української діаспори при НТШ (США), 1992–1997; Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : тези доповідей Першої міжнародної наукової конференції. 8–10 березня 2006 р., – Львів : Львівська політехніка, 2006. – 367 с.; Вісник Запорізького осередку вивчення української діаспори. Вип. 2–6. – Запоріжжя : ЗНУ, 2004–2008; Попик С. Українці в Австрії 1914 – 1918: австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни / С. Попик. – Київ ; Чернівці, 1999. – 236 с.; Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни / В. Расевич // Вісник Львівського університету. – Львів, 1999. – Серія історична. Вип. 34. – С. 317–330.; Українці в Аргентині. – К. : Мистецтво, 1997 – 272 с.; Савченко О. І. Українська зарубіжна преса наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / О. І. Савченко – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – 182 с.; Сидоренко Н. М. Національно-духовне самоствердження : у 3 ч. / Н. М. Сидоренко. – К. : Дослідницький центр української преси, 2000. – Ч. 1 : Українська таборова періодика в першій світовій війні. – 204 с.; Сидоренко Н. М. Проблеми національно-духовного самоствердження в українському „таборовому просторі” Європи першої половини ХХ ст.: 1914 – 1949 рр. // Четвертий міжнародний конгрес українців. – Одеса ; Київ ; Львів, 1999. – Історія. Ч. 2. – С. 412–422.; Сковронська І. Матеріали до вивчення української еміграційної преси в англомовному середовищі (історіографічний аспект) // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теор. конф. – Львів, 2005. – С. 216–220.
2. Енциклопедія української діаспори : у 7 т. / гол. ред. Василь Маркусь. – Вид. 1-е. – Київ : ІНТЕЛ, 1995. – Т. 4 (Австралія-Азія-Африка). – 248 с.
3. Українці в зарубіжному світі / під ред. А.М.Шлепакова. – К. : Наук. Думка, 1991. – 137 с.
4. Зарубіжні українці : довідник. – К. : Україна, 1991. – 251 с.
5. Енциклопедія Українознавства. – Т.1. Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – 400 с.
6. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – К. : Альтернативи. – 1999. – 352 с.
7. Українці Австралії : енциклопед. довід. / ред. В. Шумський, М. Шумський. – Сідней : Вільна думка. – 2001. – 672 с.
8. К сведению отправляющихся в Австралию // Океанский вестник (Владивосток). – 1910. – 18 березня.
9. Савченко А. И. Украинская эмиграция в Австралию / А. И. Савченко // Тихоокеанский путь развития: концепции и реальность : тезисы XXII научной конференции по изучению Австралии и Океании. – М. : Наука, 1996. – С. 35–38.
10. Субтельний О. Україна. Історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1991. – 508 с.
11. Каневская Г. И. Классовые основы эмиграционного законодательства Австралийского Союза (1901 – 1939 гг.) / Г. И. Каневская // XVIII научная конференция по изучению Австралии и Океании : тезисы докладов. – М. : Наука, 1987. – С. 64–68.
12. Піддубний Г. Українські робітники в Австралії / Г. Піддубний // Західна Україна. – 1930. – № 7–8. – С. 106–113.
13. Price C. Russian in Australia: A demographic survey / C. Price // Russia and the Fifth Continent. – Brisbane. – 1992. – pp. 54–80.
14. Census of the Commonwealth of Australia. 1911. – Vol. I–III. – Melbourne, 1917. – 550 p.
15. Official year book of Commowealt of Australia. 1901–1916. – No.10. – 1917. – Melbourne. – 1670 p.
16. Official Statistiks Commowealt of Australia. Australian Demography. Bulletin No. 40. – Melbourne, 1922. – 459 p.
17. Fried E. Russians in Queensland (1886 – 1925). BA(Hons) thesis, University of Queensland / E. Fried. – Brisbane. – 1980. – 110 p.

18. Савченко А. И. Пресса российских политических эмигрантов в конце XIX – начале XX веков / А. И. Савченко. – М. : МАДИ, 1997. – 192 с.
19. Govor E. Australia in the Russian mirror. Changing Perceptions 1770–1919 / E. Govor/ – Melbourne. – 1997. – 275 p.
20. Queensland. State Archives (Brisbane). QSA : PRE/A639. 10583 of 1919. List of Russians in Queensland.
21. Политическая каторга и ссылка : биографический справочник членов общества политкаторжан и ссыльнопоселенцев. – М. : Госполитиздат, 1934. – 784 с.
22. Известия Союза русских эмигрантов (Далі.: Известия (Брізбен). – 1913. – 26 грудня.
23. Артем (Ф.А.Сергеев). Статьи, речи, письма / Артем. – М. : Политиздат, 1983. – 361 с.
24. Известия (Брізбен). – 1914. – 8 травня.
25. Известия. – 1915. – 18 березня.
26. Рабочая жизнь (Брізбен). – 1916. – 18 лютого.
27. Известия. – 1915. – 5 серпня.
28. Известия. – 1915. – 4 лютого.
29. Известия. – 1916. – 3 лютого.
30. Известия. – 1915. – 8 липня.
31. Evans R. The Red Flag Riots : A Study of Intolerant / R. Evans – Brisbane : University of Queensland Press, 1988. – 226 p.